

9. Взаємодія національного та релігійного: сецесіоністські конфлікти в Україні

Розгортання взаємодії національного й релігійного, зокрема в Україні, є одним з найбільш суттєвих феноменів, що творять історію від далекого минулого аж до сьогодення. Від писань апостолів та європейських найстарших літописців і до найсучасніших досліджень істориків, релігієзнавців, теологів ця проблематика так чи інакше аналізується. Проте досі науковці, принаймні вітчизняні, рідко артикулювали такий аспект, вияв та результат взаємодії національного та релігійного, як сецесіоністські конфлікти. Натомість саме так можна кваліфікувати ряд конфліктів, зокрема і в нашій державі, які виростили чи підживлювалися на релігійно-конфесійному ґрунті. Вивчення під даним кутом зору конфліктів з релігійно-конфесійними складовими є дуже важливим, адже виводить проблематику із емоційно переповненого, вразливого делікатного поля духу (за яким часом свідомо приховуються або затираються політичні складові) до раціонального та прагматичного правового поля, з його законодавчою базою, що може дозволити, принаймні розпочати, вирішення конфліктної ситуації.

Сецесіоністські конфлікти (від лат. «сецесія» - виділення, виокремлення) – це конфлікти, що виникають, коли в рамках якоїсь спільноти з тих чи інших причин певна її частина усвідомлює себе як іншу ідентичність та, відповідно, намагається виокремитися з цієї спільноти. Хоча у вузькому значенні йшлося б про спроби виділення з однієї держави її частини, самопроголошеної окремою державою (згодом визнаною чи невизнаною світовим співтовариством), однак ширше може йтися і про аналогічні прагнення, які можуть задовольнитися більшою автономією, зокрема – культурною, а можуть і генерувати переформатування держав, перехід до іншої держави або під протекторат іншої держави (як, наприклад, було нещодавно у випадках конфлікту Грузії, Абхазії, Південної Осетії та Росії). «Пусковим механізмом» сецесіоністських процесів можуть бути різні причини, обставини, чинники, зокрема й релігійні, конфесійні.

В Україні ми маємо ряд осередків сецесіоністських конфліктів, переважно перманентних, які час від часу з латентної форми переходять у відкрите протистояння. Посталі внаслідок складних перипетій української історії, вони проте частково штучно роздмухуються деструктивними силами як всередині, так і ззовні нашої держави. Гарячими точками (або, як мінімум, проблемними місцями) є нині у нас Закарпаття (русини, румунські осередки), Крим та південно-східні райони України, колишнє Дике поле.

Ці проблемні місця й відповідні ситуації, що є спадком важкої історії українців, століть без власної державності в складі інших держав, тепер є ще й гальмами на шляху євроінтеграції України. Адже те чи інше

позитивне вирішення сецесіоністських конфліктів є умовою інтеграції в Європейський Союз. Європейські науковці, серед яких є й дослідники з колишніх республік СРСР, здійснюють відповідні дослідження, на конкретних прикладах сецесіоністських конфліктів в Європі (зокрема, приділяючи увагу й прикордонному Україні Придністров'ю) аналізують, як вирішення або невирішення таких конфліктів відбиваються на євроінтеграційних процесах держав, де вони відбуваються [Бруно Коппінгерс и др. *Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии.* – М., 2005. – С. 11]. Щоправда, релігійно-конфесійні чинники сецесіоністських конфліктів не потрапили в поле спеціальної уваги, хоча серед авторів дослідження є, зокрема, грузинський політолог Гія Нодія [Нодия Гия. *Европеизация и (не)разрешение сецессионистских конфликтов* // Там само. – С. 285-304]. Можливо, три роки тому, коли видавалася ця праця, ще не було відомо про дії Московського Патріархату в Південній Осетії (який останніми роками спрямував туди священників, котрі називалися представниками закордонної РПЦ, аж до “розконспірування” після входження в той регіон російських військ [Інтерв'ю зі священником Ніколомом Інасарідзе // <http://maidanua.org/static/mai/1218649800.html>]).

Не вдаючись наразі до рефлексій, що й у старій Європі існують - і то не лише жевріють, але й часом досі «горять» сутичками - подібні конфлікти (баски, ірландці, причому в останньому випадку присутні й релігійно-конфесійні аспекти), констатуємо цілком зрозуміле бажання європейського співтовариства не примножувати проблем новими. Втім навряд чи можна мати певність, що перебування країн з наявними або потенційними сецесіоністськими конфліктами поза, але поруч з ЄС, є набагато безпечнішим для останнього.

Так чи інакше для України, як, власне, і для будь-якої держави, та особливо для неї – як для постколоніальної держави, що продовжує перебувати під впливом й тиском колишньої «митрополії», сецесіоністські конфлікти складають суттєву небезпеку. Особливо ж ті з них, ініціатори та учасники яких прямо чи опосередковано симпатизують іншій, сусідній державності. Крім того, у випадках, коли сецесіоністи наполягають на власній державності (як, наприклад, русини), незрозуміло, що чекати зокрема від того ж Європейського, співтовариства, яке, схоже, часом не в змозі вповні адекватно співвіднести застосування демократичних принципів з практичним контекстом заплутаної історії сецесіоністських осередків. На сьогодні кілька держав визнали русинів нацією. Серед цих держав – сусідні з нами Угорщина та Словаччина.

Залишаючи історикам дослідження вкоріненості на конкретній території тих чи інших сецесіоністів (а юристам – дослідження правомірності їх вимог), ми звертаємо увагу на релігійно-конфесійні чинники генерації чи підтримки сецесіоністських конфліктів. Розглянемо наразі ті з них, які явно не пов'язані з виокремленням частини жителів як

представників іншої національної ідентичності, що має іншу, власну державність. Карпатський регіон України, зокрема, надає виразний відповідний приклад. Етнічно-історичні особливості мешканців Підкарпаття, Карпат та Закарпаття, складаючи, як це характерно для багатьох гірських та пригірських місцевостей, розмаїту мозаїку, не становлять, втім, проблеми для нації та держави – там, де більшість населення належить до греко-католицької Церкви. Натомість, серед закарпатських русинів, де переважає вплив Української Православної Церкви Московського Патріархату, як у ХІХ столітті більш помітним було москвофільство, так і зараз активізувалися сепаратистські спроби, що мають ознаки сецесіоністського конфлікту. Що характерно: в місцях компактного проживання закарпатських греко-католиків русинство (зокрема, Хустський клин) не є розповсюдженим. Хоч і розмовляють тамтешні мешканці колоритною русинською говіркою, однак однозначно вважають себе українцями, а русинський рух – політичним [Див.: Недавня О., Булкін К., Недавня Б. Риси духовного (і не тільки) портрету Закарпаття у дзеркалі релігієзнавчого туризму // <http://uascientist.ning.com/profiles/blogs/risi-duhovnogo-i-ne-tilki>].

Звичайно, вивчення особливостей співвідношення та взаємовпливів національної та релігійно-конфесійної самоідентифікації потребує чималих зусиль багатьох дослідників – релігієзнавців та фахівців з інших суспільствознавчих наук. Схоже, що робити це доведеться, зокрема, вивчаючи й сецесіоністські конфлікти. Адже, на жаль, поки що державні органи, в чийй компетенції упереджувати дії сецесіоністів, які (дії) межують з порушенням українських та міжнародних законів, поки що не поспішають це робити достатньо рішуче для того, щоб організаторам порушень було неповідно.

Б'ють на сполох наразі - ряд патріотичних організацій, громадські діячі, не оминають увагою й журналісти. Так, ВО «Свобода» висловила вимогу притягнути до кримінальної відповідальності організаторів проголошення «Підкарпатської Русі» (йдеться про «Європейський конгрес підкарпатських русинів» в Мукачеві, де 25 жовтня 2008 року було ухвалено «Акт провозглашення возсозданія русинської государственности» та проголошено створення республіки «Підкарпатська Русь»). Цей, як наголошують свободівці, «нечувано нахабний акт», є черговою ланкою систематичних провокацій, керований з Кремля. «Ланцюг підричних дій» ВО «Свобода» виводить від «бескарної спроби проголошення т.зв. ПСУАРу, “параду мовних суверенітетів», епідемії встановлення монументів та символів чужих держав, безчинств промосковських угруповань у Криму тощо», що їх мета – «остаточний демонтаж Української держави» [Сепаратистський шабаш на Закарпатті. // Свобода. - 2008. –№28. - С.1]. Однак, в даному разі свободівці не звернули увагу на те, що Головою сойму (парламенту) Підкарпатської Русі є священник УПЦ МП Димитрій Сидор.

Прикладом іншого підходу – констатуючого, але констатуючого надто обмежено – є висвітлення закарпатських подій в популярній українській пресі. З одного боку, не замовчуються участь в них проросійських сил, зокрема - молодіжної організації “Родина”, яка мітингувала на підтримку русинського Конгресу. Але, з іншого боку, описуючи релігійно-церковну компоненту цих подій, відзначаючи, що “перед початком конгресу делегати провели молебень”, згадуючи серед промоторів Подкарпатської Русі особу священика, журналіст, що проілюстрував статтю фотографією цього священика, чомусь не назвав, до якої конфесії той належить [Воржевитин Н. Подкарпатские русины требуют автономии. // Вечерние вести. – 2008. - №202. – С. 3]. Це тим паче незрозуміло, адже в газетні новини нерідко потрапляють як «герої» побутових злочинів та правопорушень «сектанти», сатаністи, релігійні меншини, інформацію про яких буває важко й роздобути. Необізнаністю чи неповороткістю кореспондентів цього не пояснити: якщо на чергову річницю листопадового захоплення Софії в Києві білими братчиками журналісти буквально полювали на релігієзнавців, щоб написати про колишніх лідерів «Білого братства» бодай щось, то справді актуальна інформація чомусь проходить обабіч їх уваги.

Сайт «Майдан», що є не лише віртуальним Інтернет-ресурсом, одним з найбільших та найвідоміших від часів акції «Україна без Кучми», а також і спільнотою активістів, відслідковував останній спалах русинства ретельніше. Після повідомлень про «Європейський конгрес підкарпатських русинів» він провів громадське розслідування, в якому не оминув увагою й участь в акції із задекларованими сецеоністськими намірами священика Дмитра Сидора. Виявивши водночас, що промотором останніх русинських подій був Петро Гелько [<http://www.maidanua.org/static/news/2007/1228463575.html>],

безпосередній помічник отця Сидора в русинських справах й автор Інтернет-сайту проклять [<http://www.bogakara.narod.ru> - там прокльони насилаються, зокрема, на тих, хто, на думку автора сайту, заважає його з отцем Сидором русинській діяльності, в тому числі – на всю Службу безпеки України], «Майдан» зазначає: «Дивує позиція о.Сидора, який чудово знає пана П. Святий отець використовує його активність (несумісну з православ'ям, до речі), замість того, щоб допомогти очевидно хворій людині.» [Політусинство виявилося маренням // <http://maidan.org.ua/static/news/2007/1227811646.html>]

Варто було б також констатувати, що навіть невіруючі люди можуть болісно реагувати на прокляття, особливо якщо їх автор співпрацює зі священиком й насилає їх начебто за перешкоджання спільній з цим священиком діяльності. В цілому ж «Майдан» підкреслює жалюгідність діяльності самих русинських лідерів, й наголошує, що останніх використовують російські політтехнологи [«Русинська оса» - 2 // <https://www.maidanua.org/static/news/2007/1228294403.html>].

Можливо, в даному разі справді йшлося про авантюру групи сепаратистів. Однак варто все ж таки враховувати, що поєднання політичного сепаратизму з духовною його підтримкою може бути особливо небезпечним. Навіть якщо в даному разі сецесіоністські наміри залишилися намірами (1 грудня ніякого «вступу в силу акту про незалежність» сепаратистів не відбулося, як і будь-якої їх підтримки місцевими закарпатцями), це не означає, що наступного разу не будуть застосовані більш ефективні технології або ж що аналогічні зусилля не звернуться на більш «вдячний» контингент. Що ж стосується причетності до подібної діяльності священнослужителя, то його дії не мали б бути залишені без відповідної реакції не лише компетентних державних органів, але і його Церкви.

Релігієзнавцям же належить досліджувати історичні причини та сучасні вияви взаємозв'язку та взаємодії релігійно-конфесійного й національного, зокрема і в контексті сецесіоністських конфліктів, у сподіванні, що їх дослідження послужать експертним матеріалом для подальших рішень відповідних державних структур. Подібні конфлікти у нас називають і в Криму, зокрема при наявності там протистояння між тією ж Московсько-Православною Церквою і мусульманською уммою Автономії.